

Vergaderjaar 2001–2002

28 000 VI**Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Ministerie van Justitie (VI) voor het jaar 2002****Nr. 52**¹ Samenstelling:

Leden: Swildens-Rozendaal (PvdA), voorzitter, Van de Camp (CDA), Biesheuvel (CDA), Scheltema-de Nie (D66), Zijlstra (PvdA), Apostolou (PvdA), Middel (PvdA), Van Heemst (PvdA), Dittrich (D66), ondervoorzitter, Rabbae (GroenLinks), Van Oven (PvdA), Kamp (VVD), Rouvoet (ChristenUnie), O.P.G. Vos (VVD), Passtoors (VVD), Van Wijmen (CDA), De Wit (SP), Ross-van Dorp (CDA), Niederer (VVD), Nicolai (VVD), Halsema (GroenLinks) Weekers (VVD), Van der Staaij (SGP) en Wijn (CDA).
Plv. leden: Wagenaar (PvdA), Balkenende (CDA), Córúz (CDA), Van Vliet (D66), Duijkers (PvdA), Kuijper (PvdA), Albayrak (PvdA), Barth (PvdA), Hoekema (D66), Karimi (GroenLinks), Santi (PvdA), Luchtenveld (VVD), Slob (ChristenUnie), Van den Doel (VVD), Rijpstra (VVD), Rietkerk (CDA), Marijnissen (SP), Buijs (CDA), Van Baalen (VVD), Van Blerck-Woerdman (VVD), De Vries (VVD), Van Walsem (D66), De Pater-van der Meer (CDA) en Arib (PvdA).

² Samenstelling:

Leden: Van der Vlies (SGP), Swildens-Rozendaal (PvdA), ondervoorzitter, Middel (PvdA), Van Lente (VVD), voorzitter, Dankers (CDA), Oudkerk (PvdA), Rijpstra (VVD), Bakker (D66), Rouvoet (ChristenUnie), Van Vliet (D66), Van Blerck-Woerdman (VVD), Passtoors (VVD), Gortzak (PvdA), Hermann (GroenLinks), Buijs (CDA), Atsma (CDA), Arib (PvdA), Spoelman (PvdA), Kant (SP), E. Meijer (VVD), Van der Hoek (PvdA), Blok (VVD), Mosterd (CDA), Córúz (CDA) en Pitstra (GroenLinks).
Plv. leden: Lambrechts (D66), Rehwinkel (PvdA), Apostolou (PvdA), Örgü (VVD), Verburg (CDA), Noorman-den Uyl (PvdA), Weekers (VVD), Ravestein (D66), Slob (ChristenUnie), Van 't Riet (D66), Terpstra (VVD), Udo (VVD), Belinfante (PvdA), Harrewijn (GroenLinks), Ross-van Dorp (CDA), Th.A.M. Meijer (CDA), Duijkers (PvdA), Smits (PvdA), Marijnissen (SP), O.P.G. Vos (VVD), Hamer (PvdA), Cherribi (VVD), Rietkerk (CDA), Visser-van Doorn (CDA) en Van Gent (GroenLinks).

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 22 januari 2002

De vaste commissie voor Justitie¹ en de vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport² hebben op 13 december 2001 overleg gevoerd met minister Korthals van Justitie en minister Borst-Eilers van Volksgezondheid, Welzijn en Sport over **de brief van de minister van Justitie d.d. 6 juli 2001 inzake de besnijdenis van vrouwen en meisjes (27 400 VI, nr. 83)**.

Van dit overleg brengen de commissies bijgaand beknopt verslag uit.

Vragen en opmerkingen uit de commissies

De heer **Dittrich** (D66) merkt allereerst op dat hij niet tevreden is over het beleid van de regering met betrekking tot vrouwenbesnijdenis. Vrouwenbesnijdenis druist in tegen de fundamentele mensenrechten. Er zijn in internationaal verband dan ook talloze verdragen, resoluties en aanbevelingen opgesteld om dit gebruik uit te roeien. Vrouwenbesnijdenis komt niet alleen voor in landen als Somalië en Egypte, maar ook in landen waar grote groepen mensen uit deze landen naartoe zijn gemigreerd, zoals Nederland. Uit internationaal onderzoek is gebleken dat naar schatting meer dan 90% van de meisjes in Somalië en Egypte wordt besneden. Dat wettigt het vermoeden dat deze traditie ook in Nederland nog sterk leeft onder de bevolkingsgroepen die afkomstig zijn uit deze landen.

De heer Dittrich benadrukt dat alle vormen van vrouwenbesnijdenis gruwelijk zijn en ernstige complicaties met zich kunnen brengen. Nederland dient dan ook hard stelling tegen dit misdrijf te nemen en eenduidige signalen af te geven. Alhoewel het zeer moeilijk is om de gesloten gemeenschappen waarin vrouwenbesnijdenis voorkomt, te bereiken, moet in de eerste plaats worden getracht via preventie en voorlichting de vrouwenbesnijdenis in Nederland een halt toe te roepen. Hij verzoekt de regering, ervoor zorg te dragen dat in de inburgeringscursus voor nieuwkomers expliciet aandacht wordt besteed aan het verbod op vrouwenbesnijdenis in Nederland. Ook zouden mensen duidelijke voorlichting moeten krijgen bij het aanvragen van een visum en zou in asielzoekerscentra sprake moeten zijn van een eenduidige voorlichting op dit punt. Dat laatste is nu niet het geval. Er zijn niet alleen te weinig Somalische vertrouwenspersonen, zodat de Somalische gemeenschap in Nederland bij lange na niet wordt bereikt, maar er is ook sprake van verschillende

inzichten en financiële strubbelingen. Hoe kunnen deze knelpunten worden opgelost?

De heer Dittrich geeft voorts aan dat de deskundigheid van artsen en schoolartsen op het gebied van vrouwenbesnijdenis dient te worden bevorderd. Protocollen voor verschillende hulpverleners zijn nog niet aangepast en in werking getreden. Hoe zal de toepassing van deze protocollen worden bevorderd? Artsen hebben geen bevoegdheid om zonder directe medische aanleiding meisjes uit de risicogroep te controleren op het al dan niet besneden zijn en Nederlandse maatschappelijke hulpverleners krijgen vaak nul op het rekest bij het bespreekbaar willen maken van vrouwenbesnijdenis. De heer Dittrich is van mening dat een schoolarts lichamelijk onderzoek zou moeten kunnen verrichten bij een meisje als er een redelijk vermoeden bestaat dat het meisje besneden is. De schoolarts zou die besnijdenis dan ook moeten kunnen melden. Op die manier wordt echt een stap gezet in de strijd tegen vrouwenbesnijdenis. Hij geeft desgevraagd aan dit te zien als een maatregel ter bescherming tegen kindermishandeling en wijst in dit verband ook op de oproep van het Europees Parlement om vrouwenbesnijdenis hoe dan ook te melden, dus ook wanneer de vrouw of het meisje zelf heeft meegewerkt en vraagt om het niet te melden, omdat het zo'n fundamentele inbreuk is op de rechten van de mens. Hij benadrukt desgevraagd dat het niet de bedoeling is om het medisch beroepsgeheim op de tocht te zetten, maar dat een melding geanonimiseerd zou moeten kunnen plaatsvinden. Aldus kan meer inzicht worden verkregen in de verbreidheid van het fenomeen van de vrouwenbesnijdenis. Ook zou naar aanleiding van zo'n melding een hulpverlener kunnen worden ingeschakeld teneinde het gebruik bespreekbaar te maken.

De heer Dittrich ziet strafvervolgning als een sluitstuk van het beleid. Vrouwenbesnijdenis is onder de huidige Nederlandse wetgeving verboden en valt onder het begrip «mishandeling». Hij is echter van mening dat vrouwenbesnijdenis specifiek strafbaar zou moeten worden gesteld. Daarvoor zijn verschillende argumenten aan te voeren. Er is sprake van een wezenlijk verschil: bij mishandeling gaat het meestal om mensen die iets onvrijwillig wordt aangedaan, terwijl ouders toestemming geven voor de besnijdenis van hun dochter. Door het in een aparte delicts-bepaling op te nemen, wordt vrouwenbesnijdenis veel zichtbaarder, wordt de kennis bij instanties als justitie en politie bevorderd en kunnen hulpverleners hun werk daar ook op enigszins op afstemmen. Hij wijst in dit verband nog op de specifieke strafbaarstelling van stalking, die ertoe heeft geleid dat de hulpverlening en de publieke discussie over stalking goed op gang zijn gekomen. De heer Dittrich meent verder dat Nederland gehoor moet geven aan de oproepen van de internationale rechtsgemeenschap om vrouwenbesnijdenis specifiek strafbaar te stellen. Zo is er op 7 februari 2000 een resolutie van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties aangenomen, waarin alle landen worden opgeroepen om hun nationale wetgeving aan te passen teneinde vrouwenbesnijdenis strafbaar te stellen. Ook de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa heeft op 3 mei 2001 bij de lidstaten aangedrongen op het introduceren van een strafrechtelijk verbod op genitale verminking. Ten slotte verzoekt het Europees Parlement in het rapport «Genitale verminking» van 20 september 2001, onder verwijzing naar de oproep van de Raad van Europa, om genitale verminking bij vrouwen als delict aan te merken, ongeacht of de betrokken vrouw hiervoor al dan niet op enigerlei wijze toestemming heeft gegeven. De heer Dittrich constateert dat in Zweden en België de wet al is aangepast en genitale verminking specifiek strafbaar is gesteld.

In het Wetboek van Strafrecht is sprake van verschillende gradaties van mishandeling met daaraan gekoppeld straffen die oplopen van drie tot vijftien jaar. Op fysieke mishandeling met zwaar lichamelijk letsel ten gevolge hebbend staat vier jaar, op zware mishandeling met voorbe-

dachten rade staat zes jaar en ouders die betrokken zijn bij de mishandeling van hun kinderen, kunnen negen jaar krijgen. De heer Dittrich is van mening dat er bij de strafvervolgning van vrouwenbesnijdenis sprake zou moeten zijn van een Europees beleid en dat de Nederlandse strafmaat daarop aangepast zou moeten worden.

Ten slotte wijst de heer Dittrich erop dat de dubbele strafbaarstelling in dezen knellend is. Als Somalische ouders met de Nederlandse nationaliteit in Somalië betrokken zijn bij de besnijdenis van hun dochters, dan is de Nederlandse strafwet niet van toepassing vanwege het vereiste van dubbele strafbaarstelling. In Frankrijk en Zweden is dit vereiste inmiddels geschrapt, omdat werd geconstateerd dat veel Somalische meisjes tijdens de vakantie in Somalië werden besneden. De minister van Justitie heeft in antwoord op Kamervragen aangegeven dat opheffing van de dubbele strafbaarstelling in dezen onnodig is, omdat het zo moeilijk te bewijzen is dat die meisjes in het land van herkomst worden besneden. De heer Dittrich is evenwel van mening dat een ondubbelzinnig signaal noodzakelijk is en kiest ervoor om het vereiste van dubbele strafbaarstelling bij vrouwenbesnijdenis te laten vervallen. Staatssecretaris Verstand heeft dat overigens ook naar voren gebracht tijdens Wereldvrouwendag.

Mevrouw **Arib** (PvdA) benadrukt dat vrouwenbesnijdenis – een mensonterend gebruik en een aantasting van het recht op de onschendbaarheid van het lichaam van meisjes en vrouwen – actief moet worden bestreden. Ook zij wijst erop dat het een zeer complexe materie betreft die voortvloeit uit een eeuwenlange traditie. Het zal dan ook een lange, moeizame weg worden om de vrouwenbesnijdenis uit te roeien. Daartoe dienen alle landen een actief beleid te voeren, waarbij landen als Nederland het voortouw moeten nemen. Dat beleid moet gericht zijn op bewustwording, mentaliteitsverandering en het bewerkstelligen van een cultuuromslag bij de gemeenschappen waarin dit verschijnsel zich voordoet. De achterevolgende stappen daarbij zijn voorlichting en preventie, hulpverlening aan slachtoffers en strafrechtelijke vervolging als sluitstuk.

Zij is zeer teleurgesteld over de reactie van het kabinet, die in haar ogen te algemeen, te vaag en vooral ook te terughoudend is. Het kabinet mag geen struisvogelpolitiek bedrijven als een dergelijke ernstige schending van mensenrechten aan de orde is. Het dient actief tegen vrouwenbesnijdenis op te treden, onder andere via voorlichting en preventie. Met name de voorlichting op dit terrein is momenteel onvoldoende. In de reactie van het kabinet wordt wel erkend dat voorlichting en preventie belangrijke instrumenten zijn, maar er wordt niet duidelijk aangegeven op welke wijze die voorlichting wordt gegeven. Mevrouw Arib vindt het onacceptabel dat de voorlichters die door Pharos worden getraind, onbetaalde vrijwilligers zijn. In haar ogen dient de voorlichting professioneel en structureel te worden gegeven, en dan niet alleen binnen de gemeenschappen waar vrouwenbesnijdenis plaatsvindt, maar ook aan beroepsgroepen zoals consultatiebureauartsen, schooldecanen, schoolartsen en huisartsen. Er moet bovendien een publiekscampagne over vrouwenbesnijdenis worden gestart, zodat het probleem breed bespreekbaar wordt en duidelijk wordt welke schadelijke gevolgen vrouwenbesnijdenis heeft. Een dergelijke campagne tegen vrouwenbesnijdenis zou wellicht kunnen worden ondergebracht in een brede campagne tegen kindermishandeling. Hoe denken de bewindslieden daarover?

Mevrouw Arib wijst erop dat de activiteiten van Pharos twee jaar subsidie hebben gekregen. Daarvan is inmiddels een jaar voorbij. Wat gebeurt er als de subsidie afloopt? Waarom heeft er na het verschijnen van het rapport in 1992 geen vervolgonderzoek plaatsgevonden? Zij heeft vernomen dat er wel een onderzoek op stapel staat, maar dat dit vanwege financiële problemen niet van de grond komt.

In 1994 heeft de Geneeskundige hoofdinspectie richtlijnen geformuleerd inzake de wijze van handelen bij een vermoeden van een aanstaande

besnijdenis en/of een recent uitgevoerde besnijdenis. Het doet mevrouw Arib veel deugd dat de Nederlandse Vereniging van Obstetrie en Gynaecologie al in 1992 een standpunt had geformuleerd, waarin elke vorm van besnijdenis werd afgewezen. Zij heeft dat indertijd ook op een uitstekende wijze onder de aandacht van haar leden gebracht. Als groot probleem wordt ervaren dat besneden vrouwen na een bevalling vaak om een herstel van de besnijdenis vragen. Dat wordt dan geweigerd, waarna de betreffende vrouwen in het grijze circuit alsnog de besnijdenis laten herstellen. Het kabinet weet van het bestaan van dit grijze circuit, maar voert aan dat het heel moeilijk is om dit probleem aan te pakken. Mevrouw Arib is echter van mening dat het kabinet alle moeite moet doen om dit grijze circuit in beeld te brengen en strafrechtelijk te vervolgen. Zij is het met het kabinet eens dat een aparte strafbaarstelling van vrouwenbesnijdenis vooralsnog niet nodig is, omdat het huidige strafrecht voldoende mogelijkheden biedt om vrouwenbesnijdenis aan te pakken. Verschillende artsen menen overigens dat een specifieke strafbaarstelling ertoe zou leiden dat vrouwenbesnijdenis nog meer wordt verborgen, omdat de angst om vervolgd te worden, dan te groot is. Dan zullen ouders niet meer zo snel naar een arts stappen, wat weer ernstige consequenties voor de slachtoffers van meisjesbesnijdenis kan hebben. Mevrouw Arib is van mening dat de wetsartikelen waarin mishandeling, geweld en aantasting van de integriteit van het menselijk lichaam worden verboden, stringenter dienen te worden toegepast om vrouwenbesnijdenis in Nederland te voorkomen. Tot nu toe is vrouwenbesnijdenis in Nederland niet aangepakt. Hoe is dat mogelijk, terwijl het kabinet weet dat er illegale praktijken zijn? Waarom wordt er nog niet actief opgespoord en vervolgd? Wat is er tot nog toe op dit gebied ondernomen? Zij wijst vervolgens op de reeds bestaande mogelijkheid om bij de Advies- en meldpunten kindermishandeling (AMK's) vermoedens van meisjesbesnijdenis te melden. Het probleem is echter dat dit niet voldoende bekend is. Ook op dat punt kan een campagne uitkomst brengen. Hoe denken de bewindslieden daarover?

Er vindt binnen de Somalische gemeenschap inmiddels discussie plaats over de meisjesbesnijdenis. Mevrouw Arib benadrukt dat deze gemeenschap hierin moet worden gesteund en dat zij nauw moet worden betrokken bij alle acties die op dit terrein worden ondernomen. Zij vraagt aandacht voor de vrouwen in de landen van herkomst die, ondanks de eeuwenoude tradities en culturele factoren, de strijd aanbinden tegen vrouwenbesnijdenis. Zij verdienen een groot respect en die ontwikkelingen moeten dan ook zoveel mogelijk morele, financiële en juridische steun krijgen. Nederland dient een actieve rol in de wereld te spelen bij het uitbannen van de vrouwenbesnijdenis. Zij juicht het toe dat Nederland tijdens de aanstaande Algemene Vergadering van de VN opnieuw een resolutie zal indienen over traditionele praktijken, zoals vrouwenbesnijdenis, die schadelijk zijn voor de gezondheid van vrouwen en meisjes. Hoever durft Nederland eigenlijk te gaan met het afkeuren van dit soort praktijken in andere landen? Kan vrouwenbesnijdenis bijvoorbeeld een rol spelen in de bilaterale betrekkingen?

Ook de heer **Weekers** (VVD) spreekt zijn afschuw uit over de besnijdenis van vrouwen en meisjes. Dit gruwelijke misdrijf komt wereldwijd op een gigantische schaal voor en moet worden beschouwd als een ernstige inbreuk op de integriteit van het menselijk lichaam en een onderdrukking van de vrouw. Kortom, het is een grove schending van de fundamentele mensenrechten, die met alle middelen moet worden uitgebannen. Nederland dient hiertegen stelling te nemen in alle internationale fora en in de bilaterale betrekkingen met landen waarin dit soort praktijken als een onderdeel van de cultuur wordt beschouwd. Hij zet vraagtekens bij het krachtdadige optreden tegen vrouwenbesnijdenis in Nederland, dat in zijn ogen streng, hard en effectief moet zijn. Afhankelijk van het soort besnij-

denis kunnen in Nederland straffen van zes tot vijftien jaar worden opgelegd. Heeft er in Nederland ooit een veroordeling plaatsgevonden? Wil de minister van Justitie onderzoeken of een soort «voorbeeldproces» kan worden uitgelokt? De heer Weekers acht de door de heer Dittrich bepleite specifieke strafbaarstelling van vrouwenbesnijdenis niet nodig en ook niet wenselijk, omdat het misdrijf effectief kan worden bestreden op basis van de bestaande wetgeving. Een dergelijke aparte strafbaarstelling is zijn ogen slechts symboolwetgeving. Ook de door de heer Dittrich in zijn persbericht bepleite gevangenisstraf van maximaal vier jaar kan in de ogen van de heer Weekers geen genade vinden. Dat is met name bij de ernstige vormen van vrouwenbesnijdenis een veel te lage straf. Waarom is niet gekeken naar bijvoorbeeld Zweden, waar een minimumstraf van twee jaar en een maximumstraf van tien jaar worden gehanteerd?

De heer Weekers vindt het van groot belang dat de situatie in Nederland goed in kaart wordt gebracht. De regering heeft dat in 1999 ook toegezegd, maar zij heeft zich er met de expertmeeting met een jantje-van-leiden van afgemaakt. Die expertmeeting is suggestief en daardoor in het geheel niet representatief. De regering dient haar huiswerk dan ook opnieuw te doen. Kan worden toegezegd dat er een wetenschappelijk verantwoord en representatief onderzoek naar vrouwenbesnijdenis in Nederland wordt uitgevoerd? Het voortouw daartoe zou moeten worden genomen door het ministerie van VWS, waarbij uiteraard sprake moet zijn van een goede coördinatie met de ministeries van Justitie, Ontwikkelings-samenwerking en BZK. In dat onderzoek kunnen de ervaringen van gynaecologen, huisartsen, verloskundigen en kraamzorginstanties met vrouwenbesnijdenis in beeld worden gebracht. Het moet echter niet worden toegespitst op individuele gevallen, want dat zou in strijd zijn met de geheimhoudingsplicht van deze beroepsgroepen. Bovendien zou een individuele benadering een afschrikwekkende werking kunnen hebben, wat uiteraard niet wenselijk is. Is de regering overigens bereid om wel een aangifteplicht te overwegen voor mensen die niet onder het medische beroepsgeheim vallen?

Vervolgens brengt de heer Weekers een artikel in het blad «Contrast» van juli 2001 onder de aandacht, waarin een gynaecologe vertelt dat zij een paar keer per week besneden vrouwen op het spreekuur krijgt en dat zij een verzoek om een besnijdenis na een bevalling in de oude staat te herstellen, honoreert. Dat verzoek zou regelmatig worden gedaan. Het verontrust hem zeer dat dergelijke verzoeken worden gehonoreerd als een medische noodzaak daartoe ontbreekt. Dat zou niet mogen voorkomen. Kan de regering aangeven op welke schaal verzoeken om een herstel van de besnijdenis in Nederland door specialisten worden ingewilligd? Wordt hiertegen op grond van de Wet BIG optreden?

De heer Weekers is eveneens van mening dat de voorlichting beter zou kunnen. Hij sluit zich aan bij de woorden van mevrouw Arib daarover. De voorlichting zou overigens ook met name moeten worden gericht op de Somalische mannen, omdat juist bij hen een cultuuromslag zou moeten worden bewerkstelligd. Hij steunt ten slotte het verzoek van de heer Dittrich om de voorlichting op te nemen in de inburgeringscursus.

Mevrouw **De Pater-van der Meer** (CDA) sluit zich allereerst aan bij de opmerkingen van voorgaande sprekers over de verminkingen en de schending van de integriteit die vrouwenbesnijdenis met zich brengt. Het gaat in een zeer groot aantal gevallen om heel jonge meisjes, variërend in de leeftijd van vier tot veertien jaar. In dat licht kan er absoluut niet van een instemming met de besnijdenis worden uitgegaan, zelfs al zou het meisje zelf mondeling toezeggen dat het daarmee instemt. Er kan alleen maar sprake zijn van een grote druk vanuit de omgeving. Wat de besnijdenis van meerderjarige vrouwen betreft, kan zij zich niet voorstellen dat er een medische noodzaak zou kunnen zijn om over te gaan tot een besnijdenis of een herstel van een besnijdenis. Zo'n ingreep is in Nederland

strafbaar gesteld, omdat het hierbij gaat om een schending van de integriteit van het lichaam. Hoe oordelen de bewindslieden over deze medische handelingen?

In de brief van 6 juli jongstleden wordt gesteld dat naar schatting 95 tot 98% van de meisjes in landen als Egypte en Somalië wordt besneden. Daaruit wordt vervolgens geconcludeerd dat het vermoeden gewettigd is dat vrouwenbesnijdenis ook in Nederland nog vaak voorkomt onder deze bevolkingsgroepen. In verreweg het grootste deel van de gevallen worden meisjes dan naar het land van herkomst gestuurd om daar de besnijdenis te ondergaan. Mevrouw De Pater wijst op nieuwe informatie waaruit blijkt dat in landen als Somalië en Egypte 70 à 80% van de vrouwen wordt besneden. Daaruit kan worden geconcludeerd dat de discussie over de vrouwenbesnijdenis terrein wint. Ook uit een artikel in de Haagsche Courant van 12 november blijkt dat de discussie over vrouwenbesnijdenis binnen de eigen bevolkingsgroepen uitdrukkelijk aan de orde wordt gesteld en dat vrouwenbesnijdenis allang geen traditie meer is. Is hier inderdaad sprake van een trend?

In de brief van de regering wordt voorts gemeld dat hulpvragers zich kunnen wenden tot het informatiepunt tegen huiselijk geweld. Wordt er inderdaad een koppeling gelegd tussen vrouwenbesnijdenis en huiselijk geweld? Dat is misschien logisch vanuit de optiek dat besnijdenis veelal in de familiesfeer plaatsvindt, maar er is wel sprake van een heel andere culturele achtergrond. Mevrouw De Pater pleit ervoor om vrouwenbesnijdenis te betrekken bij de andere vormen van mishandeling die in Nederland strafbaar zijn gesteld. Ook bij de besnijdenis van meisjes en vrouwen is immers sprake van ernstige tot uitermate ernstige mishandeling en wellicht van machtsmisbruik. In Nederland moet de norm zijn dat je bepaalde dingen niet met kinderen doet, ook niet als het je eigen kinderen zijn, omdat er grote waarde wordt gehecht aan de integriteit en de beschermwaardigheid van het eigen lichaam. Zij is geen voorstander van een aparte strafbaarstelling, omdat de vrouwenbesnijdenis daarmee nog meer in de taboesfeer zal worden geplaatst. De discussie is inmiddels binnen de betrokken bevolkingsgroepen aangezwengeld en moet worden gestimuleerd. Een aparte strafbaarstelling zal alleen maar een averechts effect hebben, omdat mensen er dan helemaal niet meer over durven te praten.

De regering geeft verder in haar brief aan dat er geen betrouwbare gegevens beschikbaar zijn over de omvang van vrouwenbesnijdenis in Nederland, omdat het onderwerp nog met veel taboes omgeven is en maatschappelijke hulpverleners geen of sociaal wenselijke antwoorden krijgen bij het bespreekbaar willen maken van vrouwenbesnijdenis. Daaruit kan volgens mevrouw De Pater worden afgeleid dat men zich terdege bewust is van de strafbaarheid van vrouwenbesnijdenis. Kan de minister daarop ingaan? Voorts wordt in de brief gesteld dat artsen geen bevoegdheid hebben om zonder directe medische aanleiding meisjes uit de risicogroep te controleren op het al dan niet besneden zijn. Zou daar niet op een andere manier naar moeten worden gekeken? Via inburgeringscursussen, consultatiebureauartsen en schoolartsen kan voorlichting worden gegeven over vrouwenbesnijdenis. Zo zouden schoolartsen, juist vanuit het oogpunt van preventie, in een gesprek met de ouders en het kind de schadelijke gevolgen van vrouwenbesnijdenis aan de orde kunnen stellen. Op deze wijze kunnen ouders in een intiem gesprek op hun verantwoordelijkheid en op de Nederlandse norm ten aanzien van vrouwenbesnijdenis worden gewezen.

Zij vraagt ten slotte in hoeverre er in Europees verband sprake is van een samenhangend beleid ten aanzien van vrouwenbesnijdenis.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks) sluit zich aan bij de eerder gemaakte opmerkingen over de gruwelijkheid van vrouwenbesnijdenis en voegt daaraan toe dat met een besnijdenis de vrouwelijke seksualiteit wordt

aangetast. Vrouwelijke seksualiteit zou tegennatuurlijk zijn en het wegnemen van die seksualiteit is een vorm van disciplineren van vrouwen die haar diep raakt. Het is in strijd met de lang bevochten en aanvaarde opvattingen over de autonomie van het vrouwelijk lichaam, over het recht om zelf te beschikken en zich te ontplooien. Tegelijkertijd kan niet uit het oog worden verloren dat vrouwenbesnijdenis deel uitmaakt van lange religieuze en culturele tradities. Mevrouw Halsema stelt dat emancipatie en vrijwording ten grondslag moeten liggen aan veranderingen op dit punt. Tot op heden is nog nooit een vrouw onder dwang geëmancipeerd. Vrouwen moeten er zelf van overtuigd zijn dat dingen anders moeten. Het gaat dan ook om de vraag, hoe betrokkenen kan worden bijgebracht dat zij zelf mogen beschikken over hun eigen leven. Dit geldt tot op zekere hoogte ook voor minderjarigen. Als men kinderen wil meegeven dat de lichamelijke integriteit niet mag worden aangetast, dan zouden artsen die kinderen ook niet tegen hun wil lichamelijk mogen onderzoeken.

Mevrouw Halsema benadrukt dat kindermishandeling te allen tijde dient te worden bestreden. Ook zij is van mening dat het kabinet daarbij een gevoel van urgentie lijkt te missen. Er is niet alleen sprake van een ernstige schending van de mensenrechten, maar het gaat ook om een zeer grote groep meisjes in Nederland die dreigen te worden besneden. Zij heeft het gevoel dat het probleem in Nederland enigszins wordt gebagatelliseerd, omdat er door de beslotenheid van de gemeenschappen waarin vrouwenbesnijdenis voorkomt, geen duidelijk zicht is op de omvang van het leed.

Zij roept op om alles op alles zetten om vrouwenbesnijdenis uit te bannen. Daarbij zijn voorlichting en preventie van het grootste belang. Zij sluit zich aan bij de gemaakte opmerkingen daarover en maakt met name Pharos een compliment voor het werk op dit terrein. Het is zorgelijk dat Pharos is overgeleverd aan projectsubsidies. De laatste projectsubsidie is gegeven onder de voorwaarde dat vrouwenbesnijdenis opgenomen wordt in het meerjarenplan. Leidt dat ook tot een verhoging van de structurele subsidies of is dat nog met onzekerheden omgeven? Naar haar mening is financiële instabiliteit in dezen uit den boze. Mevrouw Halsema kan zich vinden in de oproep om grootschalige campagnes op te zetten en die ook op mannen te richten. Voorts dient voorlichting aan artsen te worden gegeven. Wordt in de opleidingen aandacht besteed aan vrouwenbesnijdenis?

Mevrouw Halsema stelt vervolgens dat er in Nederland geen sprake is van een wetgevingsprobleem maar van een handhavingsprobleem ten aanzien van vrouwenbesnijdenis. Dat laatste komt onder andere voort uit de beslotenheid van de gemeenschap waarin vrouwenbesnijdenis voorkomt en uit de eenmaligheid van de gebeurtenis. Het lijkt er bovendien op dat men bij justitie angstig is om gemeenschappen te betreden, dat men zich ongemakkelijk voelt door het verschil in tradities. Ook mevrouw Halsema kan zich in het geheel niet vinden in een aparte strafbaarstelling van vrouwenbesnijdenis. Er is immers geen sprake van straffeloosheid van vrouwenbesnijdenis onder het vigerend recht. Zij is pertinent tegen het opnemen van culturele delicten in het Wetboek van Strafrecht. Dat is niet alleen een aantasting van het Wetboek van Strafrecht, maar het is ook zeer slecht en stigmatiserend voor de betrokken bevolkingsgroepen. Het gaat bij vrouwenbesnijdenis om machtsmisbruik door volwassenen en om kindermishandeling. Het moet worden beschouwd als een inbreuk op de algemene normen ten aanzien van de lichamelijke integriteit. Daarvoor biedt het Wetboek van Strafrecht, met een forse strafbaarstelling van kindermishandeling, voldoende houvast. Mevrouw Halsema geeft desgevraagd aan dat de oproep van de internationale rechtsgemeenschap tot een specifieke strafbaarstelling van genitale verminking gevolgd zou moeten worden als in Nederland op vrouwenbesnijdenis straffeloosheid zou volgen. Dat is in Nederland niet aan de orde. Het probleem in Neder-

land en vele andere westerse landen is dat er niet vervolgd wordt, omdat het heel moeilijk is om daders, getuigen en slachtoffers te vinden. Er is dus sprake van een handhavingsprobleem.

Mevrouw Halsema beschouwt de dubbele strafbaarheid als een belangrijk rechtsprincipe. Nederland heeft in het licht van het EU-arrestatiebevel hemel en aarde bewogen om het vereiste van de dubbele strafbaarheid in stand te houden. Dan zou het nogal vreemd overkomen om die eis op dit punt los te laten. Naar haar mening kunnen ouders met de Nederlandse nationaliteit die hun dochter in het land van herkomst laten besnijden, bij terugkeer in Nederland worden vervolgd. Daaruit maakt zij op dat de dubbele strafbaarheids eis zou moeten worden losgelaten om mensen te kunnen bestraffen die voordat zij naar Nederland kwamen, vrouwenbesnijdenis hebben toegepast in een rechtssysteem waarin dat niet strafbaar was. Dat is naar haar mening niet acceptabel. Bovendien hoeft niet te worden verwacht dat de autoriteiten in het land van herkomst hun medewerking zullen verlenen aan de vervolging van mensen voor iets wat in hun land niet als een delict wordt erkend.

Ten slotte informeert mevrouw Halsema naar de mogelijkheid om een landelijke officier van justitie voor een bepaalde periode te belasten met het opsporen en vervolgen van vrouwenbesnijdenis. Deze officier kan dan contacten onderhouden met de deskundigen en de gemeenschappen, waardoor meer zicht kan worden verkregen op de problematiek. Op deze wijze zou de achterstand op het gebied van vrouwenbesnijdenis kunnen worden ingelopen. Het is voor het openbaar ministerie van belang om extra inspanningen te betrachten, omdat een grote preventieve werking zal uitgaan van een veroordeling. Hoewel ervoor moet worden opgepast dat mensen niet symbolisch worden gestraft, zullen de Nederlandse normen ten aanzien van vrouwenbesnijdenis met een veroordeling worden herbevestigd. Wat is de mening van de minister daarover?

Het antwoord van de regering

De **minister van Justitie** weerspreekt allereerst dat er sprake zou zijn van een gemis aan urgentie bij de regering om vrouwenbesnijdenis te bestrijden. Er wordt op velerlei terrein voorlichting gegeven, er worden contacten onderhouden en waar mogelijk zal worden opgespoord en vervolgd. Naar aanleiding van de signalen dat in Nederland wonende Somaliërs hun dochters naar Somalië zouden sturen om aldaar te worden besneden, heeft er op 6 juni 2000 een expertmeeting plaatsgevonden over de vragen of en in welke mate vrouwenbesnijdenis in Nederland voorkomt en op welke manier dit gebruik bestreden kan worden. De belangrijkste conclusie was dat binnen de Somalische gemeenschap de opvattingen over de wenselijkheid van vrouwenbesnijdenis aan het schuiven zijn. Dit is uiteraard een belangrijke stap voorwaarts. Zowel in Somalië zelf als binnen de Somalische gemeenschap in Nederland is het onderwerp in ieder geval bespreekbaar geworden. De minister haalt in dit verband het ook door mevrouw De Pater genoemde artikel in de Haagse Courant aan, waarin wordt gesproken over een voorlichtingsbijeenkomst waarbij met name oudere Somaliërs hebben gewezen op de nadelige gevolgen van vrouwenbesnijdenis en hebben opgeroepen om dit gebruik niet langer toe te passen. De regering heeft op basis van de uitkomsten van de expertmeeting gekozen voor een multidisciplinair beleid dat door middel van bewustwording beoogt om op termijn te komen tot uitbanning van vrouwenbesnijdenis in Nederland, en na verloop van tijd natuurlijk ook overal ter wereld. Met dat beleid, dat is gericht op preventie en waarbij justitieel ingrijpen het sluitstuk vormt, wordt voortgebouwd op het in 1993 geformuleerde beleid in dezen. Een voorbeeld hiervan vormen de door Nederland ontplooide initiatieven in het kader van internationale afspraken, waarbij Nederland voortdurend de initiatieven steunt van vrouwenorganisaties in de landen waarin vrouwen-

besnijdenis voorkomt. Daarmee wordt bijgedragen aan de bewustwording en de beïnvloeding van de overheid, de media en de publieke opinie. De minister onderkent dat de nadruk in Nederland moet liggen op het geven van voorlichting. Uit de expertmeeting is naar voren gekomen dat een deel van de Somaliërs in Nederland niet weet dat vrouwenbesnijdenis verboden is. Daaruit kan worden geconcludeerd dat er sprake is van een tekortschietende voorlichting op dit punt en dat er nog meer inspanningen op dit terrein moeten worden betracht. Hij zegt desgevraagd toe, de gemeenschappen in Nederland waarin vrouwenbesnijdenis voorkomt, nogmaals zeer nadrukkelijk te wijzen op de strafbaarheid van vrouwenbesnijdenis in Nederland.

Ook minister Korthals is van mening dat het nodig noch wenselijk is om specifieke wetgeving in het leven te roepen voor de strafrechtelijke bestrijding van vrouwenbesnijdenis. Hij wijst eveneens op het risico van stigmatisering van een bepaalde groep. Vrouwenbesnijdenis wordt reeds strafbaar gesteld als opzettelijk of culpoos mishandelingsdelict en kan al naar gelang de ernst ervan worden beschouwd als mishandeling, mishandeling met voorbedachten rade, zware mishandeling of zware mishandeling met voorbedachten rade. Voorts geldt mishandeling gepleegd in familieverband als een strafverzwarende omstandigheid. Bovendien wordt in het in voorbereiding zijnde wetsvoorstel inzake herijking strafmaxima onder meer voorgesteld om de maxima ten aanzien van mishandeling te verhogen. De minister voorspelt dat een aparte strafbaarstelling weinig betekenis zal hebben voor registratiedoeleinden, omdat het te verwachten aantal zaken niet groot zal zijn. Van een dergelijke strafbaarstelling zal dan ook voornamelijk een symbolische werking uitgaan. De minister stelt voorop dat politie en justitie tot vervolging zullen overgaan zodra een geval van besnijdenis bekend wordt. Naar zijn mening zal het strafrechtelijke optreden tegen vrouwenbesnijdenis niet effectiever worden door een aparte strafbaarstelling of door de benoeming van een aparte landelijke officier van justitie. De deskundigheid bij de politie en het openbaar ministerie op het gebied van vrouwenbesnijdenis wordt bevorderd in het kader van het project «huiselijk geweld». Daarmee wordt gestimuleerd dat de politie alert reageert op signalen met betrekking tot vrouwenbesnijdenis. Omdat politie en justitie afhankelijk zijn van informatie die over het algemeen afkomstig is van mensen met een vertrouwenspositie, zijn de mogelijkheden echter beperkt. Het verdient wellicht aanbeveling om meer aandacht voor de problematiek te vragen bij het landelijke medische expertisecentrum. Hij geeft desgevraagd aan dat een specifiek project pas in het leven zal worden geroepen als er aanwijzingen zijn dat daadwerkelijk nuttige informatie kan worden verkregen of tot actie kan worden overgegaan.

De minister kan zich tevens niet vinden in het voorstel om het vereiste van de dubbele strafbaarheid bij vrouwenbesnijdenis los te laten. Nederland heeft zich in allerlei internationale gremia een groot voorstander betoond van de handhaving van de dubbele strafbaarheids eis en moet daarin consequent zijn. Bovendien is helemaal niet zeker of na het opheffen van de dubbele strafbaarstelling gemakkelijker zal kunnen worden vervolgd. Zo heeft het loslaten van die eis ook in Frankrijk nog niet tot een veroordeling geleid. In de ogen van de minister zou het dan ook beter zijn om de inspanningen te richten op een aanpassing van de strafwetgeving in de landen waarin vrouwenbesnijdenis traditie is. De minister brengt in herinnering dat hij zal komen met een notitie waarin wordt ingegaan op allerlei aspecten die samenhangen met het vereiste van dubbele strafbaarheid. Het is wellicht beter als de heer Dittrich deze notitie afwacht alvorens zijn initiatiefvoorstel in te dienen.

De minister geeft ten slotte aan dat in de asielzoekerscentra op twee manieren aandacht wordt besteed aan vrouwenbesnijdenis: de deskundigheid van de hulpverleners in asielzoekerscentra wordt door een trainingsaanbod van Pharos vergroot en een aantal medewerkers van de

medische opvang asielzoekers wordt getraind om voorlichting over vrouwenbesnijdenis aan asielzoekers te geven. Het project van Pharos zal worden geëvalueerd.

De **minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport** benadrukt dat ook binnen de wereld van de gezondheidszorg vrouwenbesnijdenis wordt beschouwd als een onaanvaardbare, ingrijpende verminking en dat in de Wet BIG is vastgelegd dat een arts die een dergelijke handeling verricht, strafbaar is. Het bestrijden van dit diep verankerde onderdeel van de cultuur van sommige bevolkingsgroepen vereist een zeer zorgvuldige aanpak, die gericht moet zijn op preventie. Daartoe dient in de eerste plaats goede voorlichting te worden gegeven, waarbij niet alleen benadrukt moet worden dat het in Nederland verboden is, maar ook dat het hierbij gaat om een onherstelbare verminking. Het verheugt haar dan ook dat de discussie over vrouwenbesnijdenis inmiddels ook in de desbetreffende bevolkingsgroepen wordt gevoerd. Voorts is het van groot belang om de deskundigheid onder hulpverleners in Nederland te bevorderen. Beide activiteiten worden met name uitgevoerd door Pharos, een instelling die kan worden beschouwd als het aanspreekpunt voor vrouwenbesnijdenis. Pharos krijgt een jaarlijkse structurele subsidie van 6,2 mln gulden en heeft daarnaast in 2000 een extra subsidie van f 400 000 voor twee jaar gekregen. Met deze extra subsidie is in samenwerking met de Somalische zelforganisatie FSAN een aantal activiteiten ter bestrijding van vrouwenbesnijdenis opgezet: de oprichting van een landelijke klankbordgroep, training van sleutelfiguren uit de Afrikaanse gemeenschap tot voorlichters en scholing van zorgverleners. Afgesproken is dat de resultaten die hiermee worden bereikt, in 2002 geëvalueerd zullen worden. Daarbij zal het totale werk van Pharos worden betrokken. Als deze evaluatie goede resultaten laat zien, heeft zij er geen moeite mee om de extra subsidie van f 200 000 per jaar voor de voorlichtingsactiviteiten en de deskundigheidsbevordering ook een structureel karakter te geven. De minister erkent desgevraagd dat het verloop onder de getrainde Somalische contactpersonen en de voorlichters eigen taal en cultuur (VETC'ers) groot is, omdat het werk op basis van vrijwilligheid gebeurt. Dit knelpunt zal ook bij de evaluatie worden betrokken. Gezien het grote belang van structurele voorlichting kan worden overwogen om een deel van de financiering te reserveren voor het creëren van betaalde functies. De minister merkt vervolgens op dat het werk van schoolartsen uit twee delen bestaat: het doorlopen van een vragenlijst en het verrichten van lichamelijk onderzoek. Er is echter geen aanleiding om bij meisjes een uitgebreid genitaal onderzoek te verrichten. Naar haar mening zou een selectief genitaal onderzoek bij Somalische meisjes waarschijnlijk een afkeer van de schoolarts genereren en ertoe leiden dat deze meisjes niet meer bij de schoolarts verschijnen. Zij zegt desalniettemin toe, met de vereniging van schoolartsen overleg te voeren over de mogelijkheid om een besnijdenis via een minder uitgebreid onderzoek te constateren en vervolgens ook te melden. In dat gesprek zal tevens de mogelijkheid van een gesprek met de ouders over de schadelijke gevolgen van een besnijdenis worden meegenomen. Er zal ook contact worden opgenomen met de verenigingen van verloskundigen en gynaecologen over de wenselijkheid van een verplichte registratie en vervolgens ook een melding. Als deze beroepsgroepen besnijdenissen geanonimiseerd kunnen melden, kan immers meer inzicht worden verkregen in de omvang van het probleem. Op deze wijze kunnen ook de effecten van het ontmoedigingsbeleid beter in beeld worden gebracht. De Kamer zal nog op de hoogte worden gebracht van de uitkomsten van deze gesprekken. Het door de heer Weekers gevraagde wetenschappelijk verantwoorde en representatieve onderzoek naar de omvang van vrouwenbesnijdenis in Nederland zal lastig te realiseren zijn, omdat de groep waarom het gaat, zeer moeilijk

te benaderen is. Zij zal de mogelijkheden voor een dergelijk wetenschappelijk onderzoek met Zorgonderzoek Nederland te bespreken.

Wat de hersteloperaties na bevallingen betreft, wijst de minister op het standpunt van de Nederlandse Vereniging voor Obstetrie en Gynaecologie dat geen enkele bij deze vereniging aangesloten arts mag meewerken aan vrouwenbesnijdenis. Het door de heer Weekers aangehaalde artikel in «Contrast» bevat verontrustende informatie. Nadat een besneden vrouw bevallen is, is er vrijwel altijd sprake van een anatomische situatie die een medische handeling vereist. Deze handeling zou naar de mening van de minister gericht moeten zijn op het zoveel mogelijk herstellen van de natuurlijke situatie, en niet op een herstel van de besnijdenis. Zij kan zich het morele dilemma van de betreffende gynaecoloog wel voorstellen, maar zegt toe in een gesprek met de Nederlandse Vereniging van Obstetrie en Gynaecologie nadrukkelijk aan de orde te stellen dat dergelijke hersteloperaties geweigerd moeten worden. Tijdens dat gesprek kan de vereniging haar richtlijnen op dit gebied nog eens gedetailleerd toelichten.

De minister is van mening dat deskundigheidsbevordering op het gebied van vrouwenbesnijdenis een structureel onderdeel moet zijn van scholings- en nascholingsprogramma's in de zorg. Het moet niet alleen worden betrokken in de nascholing van huisartsen, schoolartsen, gynaecologen en verloskundigen, maar er moet ook in de medische opleidingen aandacht aan worden besteed in het kader van de interculturalisatie. Deze opvatting is neergelegd bij de medische faculteiten, maar er is nog geen zicht op het tijdpad in dezen.

De minister erkent ten slotte dat een publiekscampagne over vrouwenbesnijdenis kan bijdragen aan de bespreekbaarheid ervan. Zij kan zich vinden in de suggestie van mevrouw Arib om die campagne onderdeel te laten uitmaken van een bredere campagne tegen kindermishandeling. Zij zal de mogelijkheden daartoe met de betreffende staatssecretarissen opnemen en de Kamer daarover nog schriftelijk informeren.

De voorzitter van de vaste commissie voor Justitie,
Swildens-Rozendaal

De voorzitter van de vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport,
Van Lente

De griffier van de vaste commissie voor Justitie,
Pe